

EGYETEMESSÉG, EGYSÉGESSÉG, KÖZÖS VONÁSOK – MIT IS JELENT A KULTÚRÁK PÁRBESZÉDE

François Jullien Budapesten

FARKAS MARIANN

François Jullien Kína-szakértő, a francia kortárs filozófia egyik kiemelkedő alakja. Több mint húsz kötet szerzője és számos tudományos társaság tagja.¹ A két budapesti előadása fő témája a Kína és Európa közötti dialógus, illetve az európai gondolkodás dekonstrukciója volt.

Tézise szerint az európai emberek számára saját gondolkodásuk ki nem mondott alapfelvetései (*impensés*) belülről nem, csak egy másfajta gondolkodás felől láthatóak. Ezért kerülőutat kell tenni hogy új módon lehessen reflektálni az európai sajátosságokra. A kínai gondolkodás azért a legalkalmasabb, mert mind nyelvileg, mind szellemtörténetileg a legtávolabb esik tőlünk. Az európai gondolkodás a görög és héber kultúrában gyökerezik, így fő jellegzetessége, hogy modellekben gondolkodik, amelyeket meg akar feleltetni a valóságnak és *vica versa*. Ezzel szemben a kínai gondolkodás számára nincs állandó, a valóság folyamatként jelenik meg.² A lét, az igazság, az idő, az én, a szabadság, a jog, az isten nem minden kultúrában releváns kategória. Az ellentétes eszmék konfrontációjára épülő vita – amely a franciáknak különösen fontos – összeférhetetlen a kínai bölcsesség fogalmával. A bölcs minőség nélküli ember, aki kerüli a részlelhajlást és a részlegességet, aki a szituációnak megfelelően foglal állást, és nem kötelezi el magát egy értékrend mellett.³ I. Kant három alapkérdése: mit kell tudnom, mit kell tennem, mit kell remélnem sem fogalmazódik meg a kínai kultúrában. A két gondolkodásnak más az alapja, és ahhoz, hogy közös nevezőre jussanak a párbeszéd elkerülhetetlen. Ehhez pedig külső szemmel végrehajtott dekonstrukcióra van szükség.⁴ Ennek alapja az eltérés. Az eltérés egyfajta távolsághoz, belülről történő, de külsőre figyelő munka, amely során egyszerre vesszük figyelembe a két oldal sajátosságait.⁵

A létnek Arisztotelész több értelmet tulajdonít: egyszerre létezés és az állítmány segédigéje. B. Russell az emberi faj sajnálatos tényének nevezi, hogy „*egyszerre használja a lét kifejezést a prédikáció és az azonosság értelemben*”. F. Jullien szerint B. Russell hibát követett el, amikor ezt az állítást az egész emberi fajra kiterjesztette, ugyanis a kínai nyelvben a lét két értelme különválnak. A lét náluk nem abszolút fogalom, a létezőt nem határozzák meg mint létezőt. A kínai gondolkodás túllép a lét és az igazság kérdésén. Nem megtagadásról van szó, hanem indifferenségről. Ezt bizonyítja, hogy az antikvitásban Kínában is működött matematikával, geometriával, igazság fogalmával foglalkozó iskola, de a göröggel szemben a kínai nem fejlesztette tovább az igazság problémáját. Észrevette a lehetőséget, de nem élt vele. Ezt nem hiányként, hanem más útnak kell felfognunk F. Jullien szerint.

¹ 1951. június 2-án született Embrun-ban. Az *École Normale Supérieure* elvégzése után tanulmányait Pekingben és Shanghajban végezte. 1988 – 1990 között a Kínai tanulmányok francia egyesületének elnöke, 1990 – 2000 között a Paris VII Egyetem Kelet ázsiai Kutatóintézetének igazgatója, 1995 – 1998 között pedig a CIPh elnöke. Jelenleg Paris Diderot Egyetem tanára és az IPC és Marcel-Granet Központ igazgatója. 2010-ben a politikai filozófia terén kifejtett tevékenységét Hannah Arendt-díjjal jutalmazták.

2011. október 20-án a Francia Intézetben, majd október 21-én az ELTE BTK-n tartott előadást. Az első az *Egyetemesség, egységesség, közös vonások – mit is jelent a kultúrák párbeszéde*, a másodikat *A dekonstrukció külső szemmel – visszatekintés az európai gondolkodás elfogultságának történetére* címmel hirdették meg.

Magyarul eddig csak tanulmányai jelentek meg.

² François Jullien ezen tézisgondolatait többek között Tilmann J.A. is kiemeli „Kína nyugtalansággal tölt el” című cikkében. ” in: *Élet és Irodalom*, LV. évfolyam 37. szám, 2011. szeptember 16. URL.:

http://www.es.hu/tillmann_j_a;8222;kina_nyugtalansaggal_tolt_el8221;;2011-09-14.html

³ Ezt illusztrálja a kínai híres közönye az európai hittérítőkkel szemben. Itt utalást tett a következő művére: *Éloge de la fadeur*, Picquier, 1991, *Le livre de poche*, 1993.

⁴ Ennek alapja a derridai, heideggeri dekonstrukció.

⁵ F. Jullien gondolkodásmódjára jellemző, hogy fordításnál nem a míves nyelvre törekszik, hanem a nyelv sajátos logikájának feltárására. Így például, ha egy kínai verset lefordít franciára, akkor a többes szám jelét – amely nem létezik a kínai nyelvben – zárójelbe teszi. Külön nehézség, hogy a kínai nyelvben nincs ragozás. A fordítás szerinte egyszerre asszimiláció és disszimiláció.

Az idő kategóriájánál is kimutatható az eltérés. Az európai gondolkodásban három időkonceptió különböztethető meg. Arisztotelész szerint az idő természeti tényező, amely a testek mozgását jellemzi. Az idő fogalma homályos, mert a felosztás határai elcsúszhatnak: „*az időnek léteznie kell, hiszen felosztható, de maga a felosztás azonban nem létezik.*”. Platón és Plótinosz belátása szerint viszont az idő a változásban és örökkévalóságban ragadható meg. Az indoeurópai nyelvek sajátossága pedig az, hogy a múltat, a jelent és a jövőt ki tudják mutatni ragozás formájában. Az európai gondolkodás a határok, a kezdet és a vég kijelölésére törekszik. Lenni annyi mint meghatározottnak lenni. A hóolvadást a jég és a víz közötti állapotnak fogjuk fel és nem átmenetnek. Platón szerint a felkelés a mozdulatlanból a mozgásba lendülés aktusa, amely egy csapásra történik, egyfajta időn kívüli pillanatban. Az élet az előrehaladás, a valahonnan valahová jutás. Az átmenet elgondolása problematikus az európai gondolkodás számára: Arisztotelész a két pólus közötti átmenetet csak egy harmadik fogalom, az alany beiktatásával tudja elgondolni. Kant a *Tiszta Ész kritikájában* úgy fogalmaz, hogy az öregedés folyamán a szubjektum ugyanaz marad, csak tulajdonságai változnak meg: a fekete haj őszbe csavarodik, a sima bőr megráncosodik. A kínaiak ezzel szemben az időt átmenetnek, transzformációnak fogják fel. Az átmenet a meghatározatlan, a már nem, a még nem. Egyfajta folyamatosság, amely önmagát gerjeszti. Ezért a halál a kínai nyelvben nem végpontot, hanem nagy átalakulást jelent. Az idő náluk vagy időszakot, intervallumot (*saison*), vagy magát az idő telését jelenti. Nem ismerik az arisztotelészi absztrakt idő fogalmát. Mindig csak valaminek van ideje és tartama. Ehhez az idő fogalomhoz közelít Szent Ágoston szubjektív idő felfogása. Nála az idő egyfajta kitérülés (*distentio animi*) és az elme projekciója.⁶

A két gondolkodás eltérése mutatkozik meg a történelemfelfogásban is. A kínaiak az európaiakkal szemben nem radikális eseményekben, nem látványos szakadásokban gondolkodnak, hanem csendes átalakulásban, kis korrekciókban. A csendes változás jelensége figyelhető meg az európai pszichoanalitikus terápia során is. A páciens nem rögtön tapasztal látványos eredményt, hanem csak lassan, idővel érzi meg a terápia hatását.

A Francia Intézetben tartott előadáson F. Jullien kitért a kínai gondolkodás európai recepciójára. Kiemelte Foucault azon gondolatát, miszerint „*Kína nem csak más, hanem máshol is van*” (*Szavak és a dolgok*). A kínai kultúrát nem mint utópiát, hanem mint heterotópiát képzelte el, szemben a Felvilágosodással és a maoizmussal.⁷ Az európai szellemtörténetben jellemző az eltolt előrehaladás gondolata. G. W. F. Hegel szerint a görögöknél jutott a fogalom szintjére a gondolkodás: „*A filozófia Keleten született, de Nyugaton kezdődött*”. E. Husserl esetében az európai gondolkodás rácsodálkozás élményének fontosságára mutatott rá F. Jullien. Az antihegelianus G. Deleuze a *Mi a filozófia?* című munkájában nem beszél görög csodáról és történeti szükségszerűségről, de arra jut, hogy a keleti gondolkodás prefilozófiai állapotban maradt. Az európai gondolkodás kínai recepciója viszonylag későn a XIX. század végén kezdődött meg. Ekkor sokszor félrefordították az európai filozófusok műveit, hiszen nem volt szavuk sok európai fogalomra. Így például a platóni erősz kifejezésre vagy az igazságra, amely utóbbit a természettel való harmóniának fordították.

Ezen kívül F. Jullien kísérletet tett az egyetemesség (*universel*) fogalmának körülhatárolására. Először elkülönítette az egységesség (*uniforme*) és a közösség (*commun*) kifejezésektől.⁸ Az egységesség standardizálást jelent és főleg termékekre vonatkozik, amelyek a globalizáció során mindenhol egyformává válnak, így például – mondja – Kínában is ugyanazok a Harry Potter kötetek néznek le ránk a polcokról mint itthon. A közösség fogalmát elsősorban politikai értelemben használjuk: európai közösség, emberek közössége, városi közösség stb. A közösség körülhatárol, így egyben kirekeszt. Az egyetemesség filozófiai terminusa ezzel szemben egyfajta megértés amely nem szükségszerű és nem általános érvényű, és amelyre a történelem során különböző koncepciókat dolgoztak ki. A preszókratikus 'minden' és Szókratész teóriája után következett a római jogi elgondolás, amelynek fontos állomása volt Caracalla 212-es edictuma, amely a római polgárjogot kiterjesztette minden Római Birodalom területén született szabad lakosra. Ezt a Pál féle keresztény felfogás váltotta fel, amely a szeretet mindenképp felettiségét hangsúlyozza nemre, származásra való tekintet nélkül. Az egyedi reinkarnálódott az egyetemességben: Jézus egyszerre hús-vér ember és isten. Az egyetemesség modellje heterogén és körképszerű, amelyet legjobban a genti oltár bárányimádás táblája jelenít meg.⁹ A kép centrumában isten báránya áll, aki elveszi a világ bűneit. Két oldalról közelednek felé a különféle rangú, foglalkozású emberek: vezeklők, remeték, lovagok, fejedelmek, bírák.

⁶ A fogalom homályosságáról vall, amikor így gondolkodik: „*Mi hát az idő? Ha senki sem kérdezi, tudom; ha kérdik tőlem, s meg akarom magyarázni, nem tudom.*” (*Vallomások*, 11. könyv, XIV. fejezet)

⁷ F. Jullien optimistább Foucault-nál mert úgy véli a kínai gondolkodás elsajátítható az európaiak számára.

⁸ Itt hivatkozott a következő munkájára: *De l'universel, de l'uniforme, du commun et du dialogue entre les cultures*, Fayard, 2008.

⁹ Hubert és Jan van Eyck, kitarva 375 x 520 cm, olaj, fa, St. Bavo katedrális, Gent, 1432

Másodszor megkülönbözteti az egyetemesség pozitív és negatív felfogását. A pozitív egyetemesség a Felvilágosodás szülöttje és az individuális értékék egyetemessé tételét, emancipációját hirdeti. Ennek gyümölcse az 1789-es *Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata*, amely egyszerre történeti dokumentum és ideológia. Ez utóbbi a későbbiekben sokszor vált – marxista, feminista, stb. - kritika tárgyává. A *Nyilatkozat* igényei mára szerényebbek lettek és Marcel Gauchet szerint a minimális emberi és polgári jogokon felül meg kell különböztetni a relatív jogokat. Ennek kapcsán F. Jullien figyelmeztet a határmegvonás nehézségére. A negatív megközelítés a nemet mondás a tűrhetetlenre. Aki nem kap ösztönösen a kútba eső gyermek után, az nem ember, mondja egy kínai bölcsélet. Nem definíciót dolgoz ki, hanem a megmutatja a teljességet a negatívban.¹⁰ A kínai ideológia a harmónia, az integráció megteremtésére törekszik és az embert a maga kontextusában kezeli, ellenben az európaival, amely izolálja az individuumot.

Az egyetemesség folyamatban létezik, sohasem birtokolhatjuk egészen. Ha megmerevedik, meg is hal, ugyanúgy akár a nyelv. F. Jullien az európai és a távol-keleti gondolkodás eltérését (*égard*) és nem különbségét (*différence*) akarja feltárni.¹¹ A *dialogos*-ban a *logos* - a közös beszéd lehetősége - és a *dia* - az eltérés, szembenállás - egyaránt fontos. A globalizációt a különböző érthetőségek egymásra épülésének gondolja el, és nem a kultúrák uniformizálódásának.¹² Nem hisz a puha humanizmusban és a szintézisben, amely s terméketlen és unalmas. Stratégiájának célja a két kultúra közötti radikális eltérések feltárása majd a közös gondolnivaló kialakítása és egymás tapasztalatainak gazdagítása.

*

dke@southeast-europe.org
www.southeast-europe.org

© DKE 2011.

Figyelem! Kedves kutató! Ha erre az írásra hivatkozik, vagy idézi annak egy részét, kérjük küldjön nekünk erről egy email-t a főszerkesztő részére a dke@southeast-europe.org címre. A cikket a következőképpen idézze: Farkas Mariann: Egyetemesség, egységesség, közös vonások – mit is jelent a kultúrák párbeszéde. *Délkelet-Európa – South-East Europe International Relations Quarterly*, Vol. 2. No. 7. (2011 ősz) pp 1-3.

Együttműködését köszönöm. *A főszerkesztő.*

---

¹⁰ Erre található még példát Menciusnál (i.e. 380 – 289)

¹¹ Véleménye szerint Európa és így Franciaország is csak akkor kezdett el más kultúrákkal dialógust kezdeni, amikor ereje hanyatlani kezdett

¹² Ez a gondolat elhangzott többek között François Jullien és Roman Herzog beszélgetésében: Kínai szerszámoszláda. Távol-keleti gondolatok a Nyugat archeológiájához. Ford.: Hidas Zoltán. In: *2000 irodalmi és társadalmi havilap*, 2005/3. szám. URL: MATARKA: http://www.ketezer.hu/menu4/2005_03/Jullien_Herzog.html